

MENINIO TYRIMO APRAIŠKOS ARCHITEKTŪROJE: TARPDALYKINIAI EKSPERIMENTAI KAIP IDĖJŲ, METODŲ IR PRIEMONIŲ REVIZIJOS FORMA

Tomas Grunskis

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA

Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius

grunskis@gmail.com

Straipsnyje apžvelgiamos meninio ir tarpdalykinio tyrimo apraiškos ir jų bruožai eksperimentinėje architektūroje apskritai bei Lietuvoje. Aptariami architektūros sampratos ir ribų revizijų istoriniai pavyzdžiai bei modernaus utopinio mąstymo paradigmu raiška XVIII amžiuje. Jame analizuojami meninio tyrimo bruožai ir jų užuomazgos apimant ankstyvuosius XVIII a. utopinės architektūros ir vėlesnius XX a. architektūros parodų atvejus. Čia kaip atskiras meninio tyrimo bruožų turintis atvejis išskiriama tarpdalykinė meninė medijos eksperimentinė architektūros tendencija XX a. 6 dešimtmetyje, kuri iliustruoja metodo revizijos aspektą architektūroje. Taip pat nagrinėjamos ir aptariamios konceptualiosios bei radikaliosios aktyvistinės architektūros tendencijos Lietuvoje, kur yra akivaizdūs tarpdalykiniai tyrimai ir meninės eksperimentinės praktikos, kuriomis revizuojamos tradicinės architektūros socialumo priemonės. Visos aptartos revizijos ir su jomis susiję aspektai bei pavyzdžiai palaipsniui keičia šiuolaikinės architektūros pamatines sampratas ir prieigas, be to, Lietuvoje vykstančius architektūros kultūros reiškinius įtvirtina platesniame globaliame kontekste.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: eksperimentas, architektūra, tarpdalykinis, meninis tyrimas, revizija.

ĮVADUI

Architektūros bendraja prasme, kaip socialiai svarbios ir aktyvios kultūros srities, viena iš kertinių savybių visada buvo ir tebėra paremta tarpdalykine mąstymo ir praktikos paradigma, kuri gali būti laikoma tradiciška architektūrai iš esmės. Tarpdalykinė prieiga architektūroje XX a. ir apskritai modernybėje labai dažnai reiškėsi skirtingomis inovacijomis, jas pritaikant tiek architektūros teorijoje (tai yra, kaip apie architektūrą mąstoma),

tiek ir praktikose (tai, kaip architektūra kuriama bei realizuojama). Šiuolaikinės XX a. pab. – XXI a. pr. architektūros eksperimentinėse tendencijose neretai tarpdalykiškumas iškeliamas kaip esminė jos kokybės dimensija ar šiuolaikiškumo vertės kriterijus. Čia architektūra ir kaip ilgalaikis civilizacijos simbolis, ir kaip su „čia ir dabar“ laiku susietas sociokultūrinės padėties reprezentantas sutelkia aktualias (tuolaikes) kultūrinės patirtis bei techninius pasiekimus ir įvairiu laiku skirtingai išreiškia inovaciją per architektūrines idėjas ar objektus –

pastatus. Naujausios šių dienų architektūrinės kūrybos bei tyrimų technologijos, kurios nulemia dažnai ne tik architektūrinės formas, bet ir jos kūrimo metodus (parametrizmas¹, tinklinės dinaminės sistemos², protoląstelinė³ architektūra bei morfogenetiniai⁴ architektūriniai eksperimentai), iš esmės yra pagrįstos kitų mokslo ir meno šakų integravimu į architektūrinio kūrybinio mąstymo procesus bei rezultatus, įtraukiant į architektūros eksperimentų lauką kitų mokslo šakų ir sričių tyrimus bei metodus, pavyzdžiui, biologijos, chemijos, fizikos, sociologijos, kognityvinės psichologijos, matematikos ir panašiai. Taip pat pažymėtina, kad XXI amžiuje aktualių ekologijos idėjų, inovatyvių technologijų ir priėgų kontekstuose šiuolaikinės architektūros formos ir struktūros (tiek teorine, tiek praktine plotme) jau nebėra unifikuota gamtos mimikrija ar su ja susijęs kombinatorinis žaidimas, kurie buvo būdingi XX a. bionikos ar biomorfinės architektūros tendencijoms. Dėl glaudžios sąveikos su skaitmenine technologija, moksliniais tyrimais ir pasiekimais bei plačiu mokslinių-techninių inovacijų taikymo joje pati architektūros eksperimentika jau perėjo į giluminį procesinį, (ne imitacinį) gamtos programavimo (auginimo) lygmenį, kuris, nors vis dar utopiniame eksperimentų lygmenyje, mūsų dienomis jau nulemia architektonines formas ir jų organizavimą. Paminėtos technologijos ir naujos architektūrinės paieškos bei eksperimentinės praktikos realiai keičia (ir iš dalies pakeitė) nusistovėjusias architektūros sampratas, veiklos ribas bei kūrybos metodus. Tai iš naujo

- 1 Plačiau apie parametrizmo tendenciją žiūrėti: Patrik Schumacher, *The Autopoiesis of Architecture*, London: John Wiley & Sons Ltd., 2010; Idem, *The Autopoiesis of Architecture*, Vol. 2: *A New Agenda for Architecture*, London: John Wiley & Sons Ltd., 2012.
- 2 Network architecture nuoroda: <http://www.networkarchitecturelab.org>.
- 3 Plačiau žr. Neill Spiller, Rachel Armstrong, Protocell Architecture. *Architectural Design*, March, 2011.
- 4 Plačiau žr. Achim Menges (ed), *Material Computation: Higher Integration in Morphogenetic Design*, *Architectural Design*, March 2012.

provokuoja sociumą ir pačius architektus apmąstyti, kas yra ir kas dar (arba jau) nėra architektūra šiuo metu ir kokie kūrybos metodai bei tyrimo priegios jai priimtinos ar net būtinos. Vienas tokių galimų metodų ir priėgų šiame diskusiniame lauke, tikėtina, yra meninio tyrimo, kaip požiūrio ir praktikos sąveikos su paminėtomis architektūros eksperimentinėmis praktikomis, klausimas. Jo aktualizavimas architektūros kultūros kontekstuose yra svarbus visų pirma tuo, kad šiandieninių technologijų ir produktyvumo dominijos aplinkoje, kai daugelis anksčiau su menais sietų veiklos ir kultūros sričių (dizainas ir pan.) dėl technikos pasiekimų, prarasdamos dalį prigimtinių meniškumo savybių, kito technologijos mokslo kryptimi, architektūros sritis, taip pat pakitusi dėl tos pačios tendencijos, meninio tyrimo lauke motyvuotai susiejama su šiuolaikiniu menu ir galimai tampa jo dalimi. Net jei pagrįstai sutikti, kad meno sampratos bei priegios yra gerokai pakitusios, jas lyginant su XX a. pabaigos aktualijomis, tarpdalykiškumo bei mokslėškumo kryptimis, architektūros, kaip tarpdalykinės veiklos, lauko sugretinimas su šiuolaikiniu menu ją daro vis dar aktualia ir aktyvia sritimi platesniame kultūriniame diskurse, nei tai yra apibrėžiama ir suvokiama šiandien. Taigi meninis tyrimas išplėstiniame tarpdalykiniame architektūros lauke ir yra šio teksto diskusinis dalykas. Tačiau jo tikslu nelaikoma rasti galutinį atsakymą ir tiksliai apibrėžti, kas yra meninis tyrimas architektūros srityje kaip tarpdalykinės veiklos lauke. Tai atlikti šiandienos situacijoje, kai legitimuotas požiūris ir sisteminė prieiga tebesiformuoja, dar neįmanoma. Šio teksto tikslas yra apžvelgti kelias apraiškas ir meninio tyrimo bruožus architektūroje, atkreipiant dėmesį į tai, kaip architektūros sampratos, metodai ir priemonės buvo revizuojami įvairiu laikotarpiu modernybėje ir kokios tarpdalykinio meninio tyrimo savybės joms buvo būdingos. Tam realizuoti apžvelgiami keli reikšmingiausi – „žymekliniai“ – eksperimentinės architektūros pavyzdžiai ir reiškiniai, apimantys eksperimentavimą nuo idėjų iki radikaliųjų socialinių praktikų. Joms iliustruoti pasirinkti skirtingų architektūros praktikų pavyzdžiai, kuriuos vienija esminis veiksnys – tarpdalykinis eksperimentas. Šios revizijos įvairiu laiku įtakojo architektūros

ontines struktūras tiek teorijoje, tiek praktikoje. Jų bruožų ir tendencijų paralelių stengiamasi atpažinti šiuolaikinės Lietuvos architektūros pavyzdžiuose, kas leidžia naujai aktualizuoti jų vertę platesniame kultūriniame kontekste.

1. SAMPRATOS REVIZIJA ARCHITEKTŪROJE. IDĖJŲ EKSPERIMENTAI IR JŲ ĮTVIRTINIMAS PARODOJE

Kas yra ir kas nėra architektūra bet kuriuo jos raidos laikotarpiu buvo nuolat daugiau ar mažiau revizuojama. Moderniojoje architektūros istorijoje ir ypač jos ankstyvuojū modernaus mąstymo paradigmu genezės laikotarpiu nesunku išvelgti vyraujančią tendenciją, kai tai, kas peržengdavo konvencionalios ir bendrai priimtos architektūros sampratos ribas, dažnai atsidurdavo „kultūriniame užribyje“ ir iš pradžių būdavo gana stipriai kritikuojama, o vėliau neretai tos pačios idėjos ir teiginiai būdavo priimami ir adaptuojami. Tarp tokių pavyzdžių galima paminėti XIX a. industrinės revoliucijos ir konvejerinės gamybos priemonių pritaikymą inžinerinėje statyboje, kurioje dažniausiai būdavo naudojama atvira plieno konstrukcija, ir tai ilgą laiką nebuvo laikoma architektūra (Eifelio bokštas ir Mašinų salė Paryžiuje, Miuncheno parodos paviljonas ir kt.). Kur kas vėliau – XX a. modernistinės architektūrinės dogmos laikais – atvira konstrukcija tampa visaverte architektūrinės kūrybos priemone. Iš dalies šį adaptacijos procesą galime susieti su brandifikacija⁵, kuri skirtingai reiškiasi architektūroje įvairiais jos raidos etapais. Tokius dėsningumus

5 Žr. Tomas Grunskis, „Kai kurie eksperimentinės architektūros tipologinės raidos ypatumai“, in: *Urbanistika ir architektūra / Town planning and architecture*, Vilnius: Technika, t. 35, Nr. 2, 2011, p. 159–168. Prieiga per internetą: <http://www.tpa.vgtu.lt/upload/urban_zur/tpa_vol35_no2_159-168_grunskis.pdf>; Eadem, „Kūrybinio eksperimento sampratos architektūroje“, in: *Urbanistika ir architektūra / Town planning and architecture*, Vilnius: Technika, t. 35, Nr. 1, 2011, p. 21–27. Prieiga per internetą: <http://www.tpa.vgtu.lt/upload/urban_zur/tpa_vol35_no1_21-27_grunskis.pdf>.

nesunku išvelgti moderniosios architektūros istorijoje, kuri prasideda nuo modernaus mąstymo paradigmu raiškos architektūroje tiek jos teorijoje, tiek ir praktikoje. Nors, kaip nurodo Kennethas Framptonas⁶, modernaus mąstymo užuomazgas ir jų raiškos architektūroje pradžių nustatyti yra gana sunku, tačiau modernaus mąstymo bruožų nesunku išvelgti idėjose, kurios reprezentuoja mąstysenos transformacijas ir leidžia daryti prielaidas, susijusias su architektūros sampratos kaita ir jos sąsaja su platesniu sociokultūriniu kontekstu ir ten vyraujančiomis paradigmomis. Tradiciškai su modernybe ir modernaus mąstymo raiška architektūroje siejamas yra neoklasicizmas, kuriam būdingos modernios prielaidos architektūros formavimo metodo, teorijos ir praktikos atžvilgiu. Šiame kontekste yra svarbūs tam tikrą opoziciją reprezentuojantys prancūzų Blondelio architektūros mokyklos atstovai: Étienne'as Louis'as Boullée, Pierre'as Patte, Claude'as Nicolas Ledaux ir Jean'as Jacques'as Lequeu. Ši dažnai vadinama neoklasicizmo vizionierių mokykla gali būti laikoma eksperimentine ir net radikalia to meto architektūros tendencija, kuri ilgainiui lėmė moderniosios architektūros sampratos kaitą ar net proveržį. Tai, ką ir kaip XVIII a. viduryje kūrė šie architektai, buvo ir kritikuojama, ir atskirais atvejais vertinama kaip nearchitektūra, tačiau modernaus mąstymo paradigmu raiškai architektūroje bei jos kokybinei kaitai absoliučiai grynos ir geometriškai švarios modernios architektūros formos bei idėjinio-konceptualaus jos turinio komunikacijos link jų kūriniai padarė nemažą įtaką. Čia pabrėžtina, kad esminės ir svarbesnės šiame kontekste yra idėjos, kurias perteikia architektūrinė forma, o ne jos fizinė raiška ar estetinė savybė. Būtent idėjos, o ne įgyvendinti pastatai, turi įtakos tam, kaip vėliau bus suvokiamas architektūrinės modernios formos turinys ir kaip jį galima išreikšti architektūrine forma. Svarbu, kad to meto sociokultūrinė aplinka tiesiogiai veikia šių idėjų raiškos pobūdį, kur ne tik matyti Prancūzų revoliucijos moderniuju socialiniu utopiju įtaka joms, bet ir tai, kaip pramoninės bei technologinės inovacijos

6 Plačiau žr. Kenneth Frampton, *Modern Architecture: A Critical History*.

produktyviai adaptuojamos į architektūrinę formą bei jos prasminį-idėjinį turinį, kuris sąlyginės, abstrakčios ir universalios architektūrinės kalbos būdu yra produktyviai komunikuojamas to meto visuomenei, vizualiai ir palapsniui yra įtvirtinama tokio pobūdžio architektūros samprata kaip galimybė.

Įdomu, kad skirtingų meninio tyrimo elementų čia rasime taip pat nemažai. Jie tampa įmanomi, kai architektūra nėra griežtai susaistyta realizacijos būtinybės ir yra perkelta į utopinio mąstymo lygmenį. Šių bruožų nesunku pastebėti iš žūlia laikytoje Jeano Jacques'o Lequeu kūryboje ir architektūroje⁷, Claude'o Nicolas Ledoux izomorfiniuose architektūros eksperimentuose, kurie buvo grįsti moderniomis socialinės sanklodos idėjomis⁸ ar net Charles'io François Ribart'o⁹ inžinerinėse-architektūrinėse idėjose, kuriose šiandien nesunkiai išvelgtume postmodernios architektūrinės kalbos bruožų (Roberto Venturi *Duck* konceptą). Visais šiais ankstyvojo modernybės idėjų raiškos architektūroje laikotarpiu atvejais buvo mentaliai dekonstruojamos architektūros galimybių ribos arba samprata, kas yra ir kas nėra tuo metu architektūra, kartais netiesiogiai klausiant, kas ja jau gali būti laikoma duotuoju metu ir kokia jos paskirtis bei prigimtis. Taip pat svarbu pabrėžti, kad minėti architektai eksperimentuoja ne tik su absoliučia forma ir jos prasminiu turiniu, bet tuo pat metu projektais komunikuoja ir reflektuoja socialiai aktualias idėjas (naujosios visuomenės sanklodą, vertybių sistemą ar kūrybos ir asmenybės emancipaciją) aktualiaime tuolaikame kultūriniame lauke ir tam pasirenka kartais provokatyvią kalbėseną, kas šiandien taip pat nesunkiai galėtų būti atpažįstama kaip meninio tyrimo bruožas ar net rezultatas. Taigi šiuo atveju meninio tyrimo bruožus galima įvardyti kaip: a) tarpdalykinį aspektą, kur jungiamos

7 <http://pruned.blogspot.com/2005/10/enigmatic-jean-jacques-lequeu.html>.

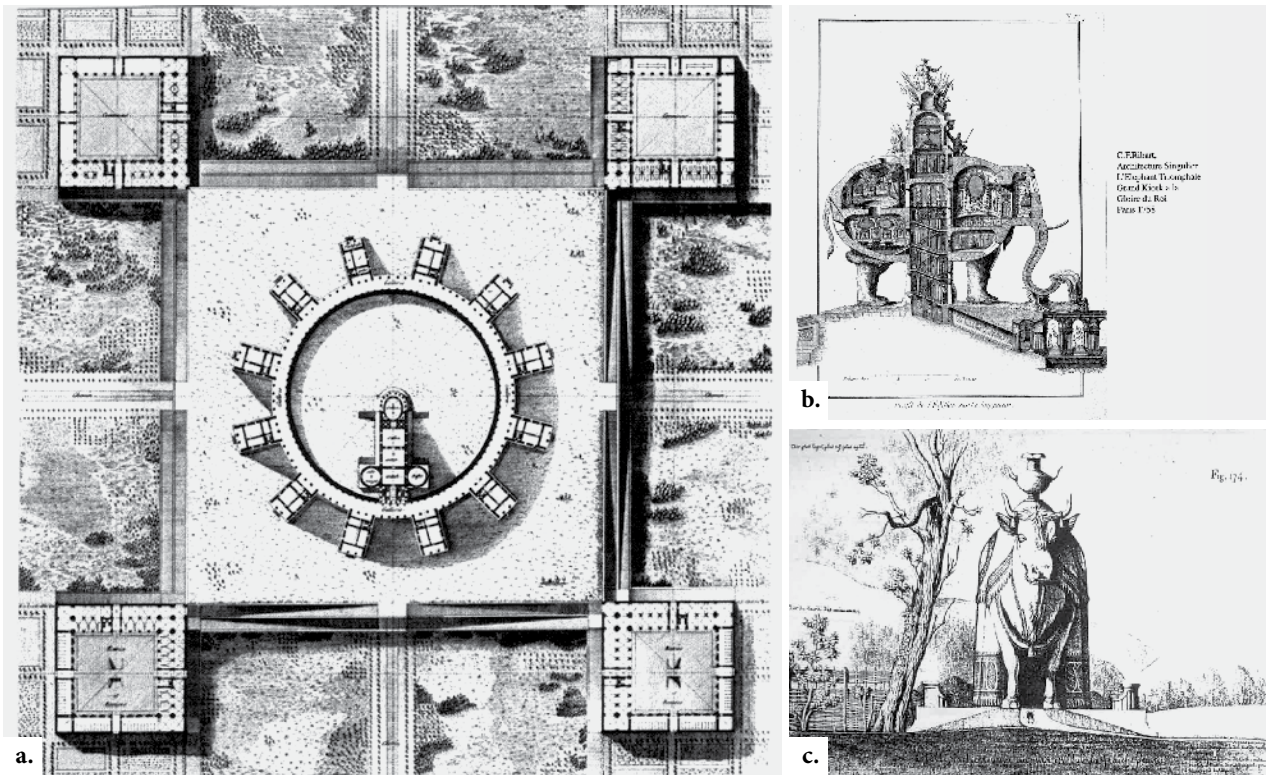
8 Žr. <https://quadralectics.wordpress.com/5-essentials/> (Malonumų namų projektas Monmartre (Paryžius), 1787.

9 Charles François Ribart, *L'Elephant Triomphale*, Paris, 1758, <https://www.fulltable.com/VTS/i/imsc/ar/mach/35.jpg>; http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Ribart.

sociologija, istorija, semiologija ir net biologinės žinios; b) architektūros kūrybos metodo eksperimentą, išreikštą per absoliučią ir išgrynintą geometrinę formą, kas tuo metu yra inovatyvu; c) tyriminį aspektą – architektūrinės idėjos ir projektai yra pagrįsti skirtingo mokslų ir inotyvumo – istorijos, technologijos, filosofijos ir biologijos tyrimu; d) meninį aspektą – sukurti objektai yra atskiri ir savarankiški meniniai architektūros kūriniai, kurių paskirtis nėra realizacija, bet idėjų raiška ir skirtingo lygmens socialinė kritika.

Šiame kontekste yra svarbus ir kitas aspektas – idėjų komunikacijai yra būtina auditorija ir atitinkama sklaidos forma. Dažnu atveju, jeigu idėjos lieka kultūrinės ar uždaros grupės ribose, jų sklaida veikia tik labai ribotą dalį visuomenės. Tokiai sklaidai dažniausiai naudojama paroda. Minėtos neoklasicistinės vizionieriškos architektūros ekspozicijos nebuvo masinės ar organizuotos ir dažniausiai sklisdavo vieno socialinio sluoksnio ar interesų grupės ribose, tačiau apie tai patikimų duomenų yra mažai. Jau kur kas vėliau, XIX amžiuje, paroda, kaip architektūrą „įkultūrinantis“ reiškinys, kurios turiniui eksponuoti ir naudojama pati architektūra, tampa efektyvia idėjų ir technologinių inovacijų sklaidos priemone. Su meninio tyrimo architektūros lauke ir architektūros sampratos revizijomis siejasi dar vėlesnis jau XX a. kultūrinis reiškinys – architektūros parodos¹⁰. Čia jau nebekalbame apie atvejus, kai architektūra tampa socioekonominę ar technologinę galią įkūnijančia valstybinės politikos etikete arba „EXPO“, bet apie architektūros kokybinės kaitos arba „žymeklines“ parodas, rodančias ir reflektuojančias tuolaikes architektūros, kaip kultūrinio reiškinio, būsenas ir būkles. Jų dėka architektūros kūryba kontekstualizuojama sociokultūriniame aplinkoje ir yra susiejama su kitais jos reiškiniais. Labai dažnai dėl tokių parodų dekonstruojamos arba rekonstruojamos architektūros sampratos ribos svarstant, kas yra ir kas nėra architektūra konkrečiu

10 Apie architektūros parodas rašė Aušra Visminaitė ir Julija Reklaitė straipsnyje „Architektūra parodoje“, <http://www.archfondas.lt/leidiniu/alf-01/asta-visminaitė-julija-reklaite-architektura-parodoje>.

1. XVIII a. vidurio ir pabaigos prancūzų vizionierių darbai: a. Claude'as Nicolas Ledoux, *Malonumų namų projektas Monmartre*, Paryžius, 1787; b. Charles François Ribart'as, *Triumfo dramblys (L'Elephant Triomphale)*, Paryžius, 1758; c. Jeanas Jacques'as Lequeu, *Princo medžioklės namo įėjimas (La porte de la chasse du Prince et l'étable)*, 1777–1814

Works by French visionaries from the middle and end of the 18th c.: a. Claude Nicolas Ledoux, *Project of the House of Pleasure in Montmartre*, Paris, 1787; b. Charles François Ribart, *L'Elephant Triomphale*, Paris, 1758; c. Jean Jacques Lequeu, *La porte de la chasse du Prince et l'étable*, 1777–1814

laiku. Be to, jų metu neretai išreiškiami manifestai, kurie yra labai svarbi architektūros *brandifikacijos* proceso dalis. Jau tampa dėsninga, kad tada deklaruojamos architektūros kūrybos metodų bei priegių inovacijos ir naujosios architektūrinės idėjos pristatomos skirtingoms elito grupėms ir visuomenei, kas leidžia šiek tiek vėliau jas įgyvendinti ir galutinai įtvirtinti kaip naująjį architektūros kokybės modelį ar net standartą. Šių naujų idėjų ir standartų įtvirtinimas mūsų dienomis vyksta įvairių bienalių¹¹ dėka, o anksčiau – XX a. pradžioje ir

pirmoje pusėje – tokios parodos tarnaudavo modernaus gyvenimo ideologijos sklaidai per architektūriškai ir estetiškai išbaigtas architektūrines aplinkas bei tradicines architektūros apžvalginės parodas. Taip modernizmo judėjimo architektūroje pradžioje šios parodos galėjo būti net pastatų ar kvartalo visavertė realizacija, pavyzdžiui, Deutscher Werkbund parodos¹², kuriomis buvo siekiama priartinti ir pripratinti visuomenę ir vartotojus prie

11 Turima omenyje Venecijos architektūros bienalė, Roterdamo architektūros bienalė ir kitos.

12 Deutscher Werkbund parodų chronologija: 1914 – Kelne; 1924 – Berlyne; 1927 – paroda *Die Wohnung* Štutgarte; 1929 – paroda *WUWA* Breslau; 1932 – Vienoje; 1949 – parodos *Neues Wohnen* ir *Gute Form* Kelne.

2. Venecijos bienalės architektūros paroda *La Strada Novissima*, 1980, kuratorius Paolo Porthoghesi

Architectural exhibition of the Venice Biennial *La Strada Novissima*, 1980, curator Paolo Porthoghesi

tuometinės modernybės įvaidžių ir produktų – modernaus gyvenimo reprezentacijų bei jos kasdienių atributų. Taip buvo suformuluoti tarptautinio stiliaus ideologija ir bruožai moderniojoje architektūroje (Tarptautinė moderniosios architektūros paroda 1932 Modernaus meno muziejuje (MoMA) Niujorke, kuratoriai Philipas Johnsonas ir Henry Russellas Hitchcockas¹³) bei vėliau nubrėžti dekonstruktyvizmo tendencijos metmenys architektūroje. Tačiau jei šiuose pavyzdžiuose rasime daugiau mokslinio (ar sumokslinto) tyrimo elementų – ypač kritinėje teorinėje plotmėje, tai vėlesnėse architektūros bienalėse, net ir architektūros reprezentacijose randame daugiau meninio tyrimo bruožų, vienas iš pavyzdžių yra 1980 m. Venecijos bienalės paroda, atskleidusi moderniosios architektūros būklės transformacijas, prieštaras ir jos sąsajas su platesniais postmodernios kultūros laukais. Tuo pat metu architektūrinė ekspozicija iš esmės atspindėjo tarpdalykinę prieigą, sujungiant moksliską analizę, profesines žinias, visavertę

meninę interpretaciją ir architektūros kūrinį kaip objektą. Venecijos bienalės architektūros paroda *La Strada Novissima* perteikė dar vis naują, tačiau tuo metu labai aktualią architektūrinės būklės situaciją, kuri stipriai siejama su esminiais tuolaikiais sociokultūriniais reiškiniais ir socialinėmis įtampomis. Panaši tendencija yra išlikus iki mūsų dienų, kai bienalėse meninio tyrimo suformuotas turinys yra perteikiamas kaip savarankiškas meno kūrinys, siekiant kuo didesnio poveikimo žiūrovui. Ir jeigu ieškotume tokio pobūdžio tyrimo bruožų architektūrinėje eksperimentinėje praktikoje ir teorijoje, tai kaip tik šiuolaikinių parodų bienalių atveju jie matomi aiškiausiai.

Architektūros paroda Lietuvoje istorinės chronologijos ir fenomenologijos požiūriais yra dar tyrinėtinas dalykas (preliminari raidos tinklo chronologija matyti 3 il.). Manytina, nors šį faktą dar reikia patikslinti, kad architektūrinė paroda, kaip savarankiškas socialiai orientuotas tikslinės atskiros parodos tipas, mūsų šalyje paplito po 1990 metų. Ankstesnių patikimų duomenų yra labai mažai, tačiau tiek tarpukariu, tiek ir sovietmečiu architektūra ir jos idėjos buvo eksponuojamos įvairiomis formomis. Sovietmečiu ir nepriklausomybės metais – iki 2006-ųjų Vilniuje veikė Architektūros

13 <http://www.archdaily.com/409918/ad-classics-modern-architecture-international-exhibition-philip-johnson-and-henry-russell-hitchcock/>; [http://en.wikipedia.org/wiki/International_Style_\(architecture\)](http://en.wikipedia.org/wiki/International_Style_(architecture)).

Architektūros parodų chronologinė ir tinklinė ekspozicija

	Institucinės parodos - dokumentinės (Organizatorius)	Alternatyvios - neįsistatytos koncepcinės architektūros parodos	Parodos užsienyje
1990			
1991	1991 "19 daiktų". Siuolaikinio meno centras, Vilnius		
1992			
1993	Architectorium. Ispanų šiuolaikinės architektūros paroda		
1994	Bährisch et Partner. 1952-1998 m. architektūra		
1995			
1996			Nowa Litwa, Gdanskas
1997	Architektūros katedrai 70. Architektūros muziejus, Vilnius	Lietuvos architektūros paroda ŠVČ	
1998	E. A. Cukermanas. Širojojeitio planas. LAS KS metinė paroda "Geriausias metų projektas", 1998 "19 daiktų rinkinys". Siuolaikinio meno centras	Erdirio 01-14	Lietuvos architektai Gerasvich
1999	Alvar Aalto. Architektūra, dizainas		„laboratorija“ „Garsas + vaizdas“, ŠMC, Vilnius
2000	Vytautas Čekanauskas. Architektūros projektai LAS KS metinė paroda "Geriausias metų projektas", „Švedijos XX amžiaus architektūra“ Architektūros muziejus		000 Baņijos-Švedijos architektūros paroda "41 architektūros", la Galerie d'Architecture, Paryžius (Prancūzija)
2001	LAS PARODA "LIETUVOS ARCHITEKTŪRA 2001" ŽODI „ Namai sėnini. Siuolaikinio meno centras		
2002	Paroda "Vilniaus architektūra 2002", Vilnius, 2002 Lietuvos-Japonijos architektūros paroda "Rytai-Pyktai", Kaunas, 2002 „Teritorijų planavimo projektų paroda“ Architektūros muziejus „Architektūra Broniaus Elsbergo (1901-1988) kūryboje Architektūros muziejus Individualių namų architektūra 2002	Miesto žyrinėjimai, ArTeritorijų, Kaunas	
2003	„MAŽASIS AHNIS“ IR „KERTINIAI IR NEŠENSI IANITYS“ LAS KS metinė paroda "Geriausias metų projektas", „Žvilgnis į save“ Lietuvos architektūra 2000-2003	"Kylanti žemyn"	
2004	LAS KS metinė paroda "Geriausias metų projektas", Individualių namų architektūra 2004 Kultūros pastatų architektūros paroda	(ne) lyderis	
2005	Expo 2005 paroda ŠMC "Žvilgnis į save". Lietuvos architektūra 2003-2005 Individualių namų architektūra 2005 „Viestos 2005“		Expo 2005 Vokiečių architektūros centras. Paroda "leikant tapatybę: Rytai P"
2006	„Architektūra, Kaunas 2006“ Individualių namų architektūra 2006-2006		
2007	„Architektūra, Kaunas 2007“ Individualių namų architektūra 2007 „Žvilgnis į save 2005-2007“ Želzburgo architektūra	2007 „101 km“ Siuolaikinio meno centras	
2008	"Vilniaus architektūra 2007-2008" „Architektūra, Kaunas 2008“		Tarptautinis architektūrinių maietų festivalis "100 ROOMS-100 WALLS", Budapeštas 2008
2009	"Žvilgnis į save 2008-2009		
2010	"Hicuse LT Individualių namų architektūra 2010	Formalinės, re. sėkmės	
2011	Garsen Nikolai. "Poniar EAST-EAST "Rasliužiai"		
2012	Dviejų vokiečių architektūra 1949-1986 "Gairtas modernizmas Žvilgnis į save 2010-2012		"kūda pagaike!"

3. Architektūros parodų chronologija Lietuvoje

Chronology of architectural exhibitions in Lithuania

muziejus¹⁴, kurio pagrindinė paskirtis buvo architektūros kūrinių dokumentavimas, tyrimai ir eksponavimas. Labai retais atvejais čia galėtume kalbėti apie realiai platų poveikį architektūros kultūrai ir idėjų sklaidai, dažniausiai ši veikla atitiko to meto klasikinį muziejaus formatą su jam priskirtomis funkcijomis. Minėtina, kad, be Architektūros muziejaus, įvairiais laikotarpiais vykdavo

laikinos architektūros studentų darbų parodos, baigiamųjų darbų ekspozicijos (pirmoji – J. Muloko magistro baigiamųjų darbų paroda 1996 m. Vilniaus „Pergalės“ kino teatre), viena pirmųjų viešų Studentų idėjų konkurso SIKON paroda galerijoje „Langas“ 1994 m. ir pan. Po 1990 metų nepriklausomybės, pasikeitus sociokultūrinėms sąlygoms, pakito ir architektūros, kaip valstybinės reikšmės meno, kartu ir architekto padėtis. Su tuo, matyt, yra susiję ir architektūros parodų pobūdis bei jų turinio pasikeitimai. Įdomu, kad maždaug nuo 1996 m.

14 Daugiau žr. http://lt.wikipedia.org/wiki/Architektūros_muziejus.

Lietuvoje prasidėjo idealistinė, o kartais net radikaliąją architektūrą reprezentuojantys renginiai bei ekspozicijos. Viena tokių „žymeklinių“ ir su idėjų raiška susijusių buvo *Nowa Litwa* architektūros paroda Gdanske 1996 m., kurioje ekspozicijos architektūra ir joje esantys kūriniai atspindėjo naujausias šio meno tarpdalykiškumo tendencijas Lietuvoje. Jos kuratorius Valdas Ozarinskas su kolegomis architektais Audriumi Bučiu, Gintaru Kuginiu, Dariumi Čiuta sukūrė paviljoną, kurio paviršiai buvo suformuoti iš pūslelinio apsauginio pakavimo polietileno – juo eidamas žiūrovas po kojomis girdėdavo oro pūslelių sproginėjimą. Svarbūs buvo keli aspektai: pirma, architektūra ir per ją buvo eksponuojama tuoliai – nauja meno padėtis valstybėje, be to, tai ekspozicijai tradicinės architektūros aplinkoje buvo pasirinktos nekonvencionalios ir nedokumentinės priemonės; antra, ekspozicija savo konceptualumu tapo atskiru meno kūrinium, rodančiu naujos architektūros sąveiką su kitais parodoje eksponuojamais menais bei tarpdalykinę jos būklę. Parodoje architektūra tapo meniniu performansu ar net instaliacija, peržengusia konvencionalias architektūros sampratos ir ekspozicijos ribas, ji pelnytai laikyta eksperimentine. Suprantama, ir ekspozicija, ir jos turinys tik iš dalies perteikė realią architektūros situaciją Lietuvoje, kur, kaip teigė ne vienas jos dalyvių, vyravo kitokia, nei tai matėsi parodoje, mąstysena bei estetinės nuostatos. Viena aišku, kad institucionizuotas konvencionalus kalbėjimas apie architektūrą tuo metu dar nebuvo susiformavęs, nors tai, kas iš tiesų yra tikroji architektūra ir kokia jos reikšmė, suvokiama buvo labai aiškiai. Ši padėtis leido į to meto reprezentacinės architektūros lauką patekti su alternatyviaja menine eksperimentika bei tarpdalykiškumu siejamoms architektūrinėms tendencijoms Lietuvoje¹⁵ ir jas pateikti

15 Po nepriklausomybės 1990 m. su architektūros kritika susiję leidiniai Lietuvoje atsirado tik 1996 m. (*Architektas, Archiforma*), iš kurių publikacijų matyti, kad vienalyčio požiūrio į architektūros reiškinius tuo metu nebuvo. Architektūros raiškos, teoretizavimo bei kalbėjimo būdų apie ją spektras tuo metu buvo labai platus, kas aiškiai rodo kūrimosi – pradinės architektūrinės kritikos stadijos – bruožus.

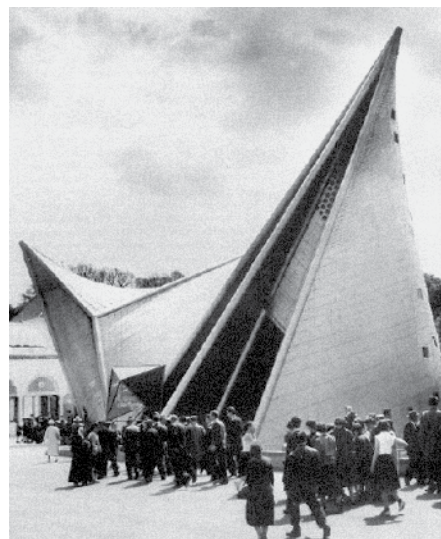
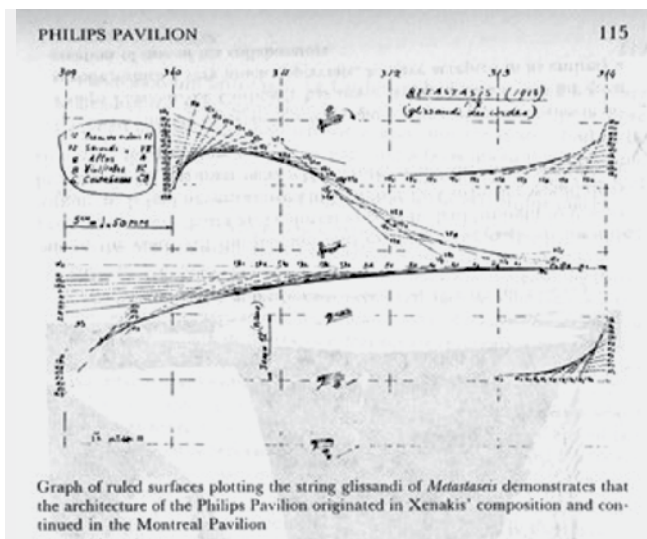
platesniame Europos kultūriniame kontekste. Čia paminėta paroda svarbi ir kitu aspektu. Matyt, pelnytai ji gali būti laikoma ne tik savarankišku meno kūrinium, bet ir eksperimentu su architektūrinės parodos forma bei turiniu, tai išplėtė architektūros probleminį lauką – ji tapo kultūriniu reiškiniu. O žvelgdami iš mūsų dienų pozicijų, joje nesunkiai galime įžiūrėti meninio tyrimo elementų, kurie perteikė jos kuratoriaus įžvalgą, kas yra architektūra Lietuvoje kaip savarankiškas kultūrinis reiškinys, ir deklaravo architektūros, kaip meno, padėties ir idėjų konfliktiškumą per opoziciją įsigalinčiai komercinei tendencijai tuo metu.

2. METODO REVIZIJA ARCHITEKTŪROJE. TARPDALYKINĖ PRAKTIKA KAIP MEDIJOS EKSPERIMENTALIZMAS

Tarpdalykinės meninės eksperimentinės praktikos architektūroje, kaip aiškiai išskiriama savarankiška tendencija, atsiranda XX a. antroje pusėje. Modernistinės architektūros raidoje 6 deš. viduryje Ianis Xenakis ir Le Corbusier 1954 metų EXPO parodai Briuselyje sukūrė Phillips paviljoną, kurio ypač ekspresyvią formą nulėmė Xenakio garso kūrinio struktūra, iš esmės suerdvinta garso kūrinio schema, perkelta į objekto konstrukcijas. Kartu su Le Corbusier jis sukūrė kelis panašius kūrinius, tačiau šiam yra būdinga jo sąryšis su avangardine muzikine kompozicija. Xenakis buvo inžinierius, architektas ir kompozitorius. Jo sukurtas paviljonas buvo skirtas filmo ir garso ekspozicijai (aut. Le Corbusier ir Varèse) pavadinimu *Poeme Electronique*¹⁶. Įeidamas į paviljoną žiūrovas galėjo išgirsti ir Xenakio muzikinį kūrinį *Concret_PH*¹⁷. Šis architektūrinio eksperimento atvejis yra įdomus pirmiausia tuo, kad 7 deš. pradžioje, vis dar vyraujant dogmatyviai ir klasikinei moderniosios architektūros tendencijoms, jų pačių kūrėjai stengėsi praplėsti architektūros meninės raiškos priemonių arsenalą ir taikyti tarpdalykinius eksperimentinius formas bei

16 http://en.wikipedia.org/wiki/Po%C3%A8me_%C3%A9lectronique.

17 http://en.wikipedia.org/wiki/Concret_PH.

4. Philips paviljonas 1954 m. EXPO parodoje Briuselyje: garsinio kūrinio *Metastasis* struktūra (kairėje) ir paviljono archyvinis vaizdas (dešinėje)

The Philips pavilion at the EXPO exhibition in Brussels in 1954: the structure of *Metastasis* (left) and an archival image of the pavilion (right)

metodo konstravimo principus ir prieigas architektūroje. Tuo pat metu jie sujungė skirtingų meno rūšių kūrinius, metodus ir elementus į vieną išbaigtą visumą. Be to, jis parodo, kad medijos eksperimentalizmas architektūroje kaip tendencija ar net reiškinys nėra toks naujas architektūroje ir kad joje, nežiūrint griežtų modernistinių racionalumo kanonų (suformuotų Le Corbusier anksčiau), buvo įmanomi esminiai eksperimentiniai bandymai už tuolaikių konvencionalių architektūros sampratos ribų. Šiuo kūriniu buvo praplėstos ne tik modernistinės formos kaip objekto, bet ir kaip metodo ribos, ir jis laikytinas „žymekliniu“ bei ekspresyvaus modernizmo tendencijos pavyzdžiu. Jo ir kitų panašių kūrinių dėka galima suvokti modernizmo architektūros raidos kompleksškumą ir įvairovę – moderniajai architektūrai būdingi ir klasikinio, ir dogmatiško, ir ekspresyvaus modernizmo bruožai, kurie šį reiškinį atskleidžia kaip sudėtingą – daugiabriaunį ir nevienalytį¹⁸. Kitas savo architektūrinės formos kūrimo prieiga panašus šių dviejų architektų kūrinys yra Saint Mariede la Tourette

abatija ir vienuolynas, statytas 1953–1960 m., Prancūzijoje. Jo fasado dalies dinaminei kompozicijai taip pat buvo panaudota garso kūrinio struktūra. Tiesa, ji nors ir aiškios geometrijos, visgi turi garso užrašymo metodinės inovacijos, kurią praktikavo Xenakis, bruožų. Abu minimi kūriniai siejami su meniniu tyrimu: a) tarpdalykiniu aspektu, kur sujungiamos architektūros, muzikos, kino menai ir inžinerija; b) metodiniu eksperimentiniu aspektu – eksperimentuojama tiek su architektūrine forma, tiek metodu, tiek ir technologija kaip architektūra gali būti kuriama ir realizuojama; c) tyriminiu aspektu – visais atvejais randame įvairaus lygmens tyrimo bruožų, kurie apibendrinami iki apčiuopiamo rezultato. Garso tyrimas, konstrukcinės struktūros tyrimas, technologijos tyrimas; d) meniniu aspektu – visais atvejais rezultatas yra išbaigtas, paveikus ir savarankiškas architektūros meno kūrinys, turintis visus jam būdingus bruožus bei elementus – idėjinį pagrindumą, savitą išskirtinę raišką, prasminę polichromiją bei kultūrinį aktualumą.

Medijos eksperimentalizmo tendencijos raiškos bruožų galima išvelgti ir šiuolaikinėje Lietuvos architektūroje. Čia analogiškų paminėtam pavyzdžiui tiek mas- tu, tiek ir tarpdalykine prieiga medijos eksperimentų

18 Apie tokią prieigą liudija profesorius Adriano Meyerio studija *Architecture a Synoptic Vision*, 2008.

4. **a.** 2005 m. EXPO parodos ekspozicija Tokijuje, autoriai V. Ozarinskas, A. Bučas, M. Bučienė „Privačios ideologijos grupė“, A. Bučo archyvo nuotrauka; **b.** Paroda *No_Leader*, ŠMC, 2004

a. EXPO exhibition in Tokyo in 2005, architects Ozarinskas, Bučas, Bučienė; b. Exhibition *No_Leader*, CAC, 2004

nebuvo sukurta, tačiau architektūros kūrinių, kurie vienu ar kitoku būdu galėtų būti siejami su šia tendencija, yra, – jie taip pat siejami su paroda. Viena reikšmingiausių ir kelias meno šakas – vaizdo, garso menus ir architektūrą – integravusi paroda įvyko 2004 m. Vilniuje, Šiuolaikinio meno centre (kuratorius V. Ozarinskas). Joje neįprastomis tradiciniam architektūriniam laukui priemonėmis buvo perteikti šiuolaikinės architektūros būviai ir eksperimentai su forma, prasminiu turiniu ir metodu. Kitas panašus ir medijos eksperimentalizmo tendenciją atitinkantis laikytinas EXPO 2005 m. parodos ekspozicijos projektas (V. Ozarinskas, A. Bučas, M. Bučienė – „Privati ideologija“) [4 il.], kuriame architektūrinės formos ir prasminio turinio ekspozicijai panaudotos technologinės inovacijos, o architektūrinis skulptūrinis objektas tapo polifunkciška ekspozicine priemone, užvaldžiusia erdvę ir perteikusia daugialypę parodos informaciją žiūrovui. Čia paminėti parodų kūriniai yra svarbūs architektūros metodo rekonstrukcijos prasme todėl, kad eksperimentuojant su pamatiniais principais ir paradigmomis – kaip ir kodėl turi būti kuriama architektūra – šių kūrinių autoriai architektūrą traktuoja ne tik kaip tarpdalykinį meną, kurio konceptai atitinka ankstesnes modernistines prieigas, bet tuo pačiu ir deklaruoja tyriminį-kontekstinį meninės kūrybos

pradą, kurio bruožų vis mažiau lieka to meto architektūrinėje praktikoje. Ši savybė galimai išreiškia ir meninio tyrimo charakteristikas architektūroje, kurios reprezentuojamos per konceptualiąją architektūrą.

Su medijos eksperimentalizmu ir tarpdalykine menine prieiga siejami ir kita svarbi architektūros tendencija – vadinamoji „4D architektūra“, pagal kurią pastato arba objekto išorinė forma gali kisti priklausomai nuo jos vidaus naudojimo. Objektas kuriamas kaip iš dalies dinamiška struktūra. Realistinė tokio sprendimo versija labai dažnai apsiriboja tiesiog pastato fasado skaitmenizavimu šviesos diodais, jį paverčiant gigantišku interaktyviu ekranu, kuriame gali būti transliuojamas bet koks turinys. Šis architektūrinis-technologinis sprendimas jau daug kur realizuotas: Pikadilio aikštėje Londone, Kopenhagoje ir kitur. „4D architektūros“ – idealistinių eksperimentinių kūrinių yra sukūręs architektas Kęstutis Lupeikis (pvz., Architektų sąjungos išplėtimo konkursas Vilniuje ir atsinaujinančių šaltinių tyrimo centro konkursas¹⁹, [5 il.]). Šie kūriniai jungia architektūrinės formos, metodo ir technologijos sritis ir yra eksperimentiški

19 Angliškai konkurso pavadinimas buvo „World Sustainability Competition in Afsluitdijk / Netherlands“. Plačiau žr. <http://www.coroflot.com/dstukas/sphere-afsluitdijk>.

savo prieiga bei turiniu, tačiau gali būti, kad vis dar utopiški ir sunkiai įgyvendinami. Matyt, dėl tos pačios priežasties šios tendencijos kūriniuose dažniausiai yra sprendžiama statinio apvalkalo interaktyvumo ir keleio funkcionalumo problema, naudojamos naujausios skaitmeninės technologijos. Tarp panašių architektūrinių tendencijų paminėtina ir 3D žemėlapiavimo vizualinė technologija, kurios kūrime dalyvauja ir kai kurie architektai (pvz., Vodka Jugend²⁰). Tai – vaizdo projekcija, kuri vienokiu ar kitokiu būdu kompiuterinės technologijos ir vaizdo meno dėka yra transformuojama sukuriant vizualų tam tikro objekto fizinės ir mentalinės kaitos išpūdį, perkėlimo ant esamo pastato metodas. Šiuo metu ši technologija jau labai plačiai naudojama VJ vaizdo performansų srityje. Vienas įdomesnių su

20 Plačiau žr. www.vodkajugend.com.

5. Kęstutis Lupeikis, Lietuvos architektų sąjungos pastato Vilniuje išplėtimo konkursinis projektas, 2002

Kęstutis Lupeikis, Competition project for the extension of the building of the Lithuanian Architects' Union in Vilnius, 2002

architektūra susijusių yra Maxo Bergo 1913 m. sukurtos betoninės *Šimtmečio salės* interjero vaizdo žemėlapiavimo (angl. *video mapping*) projektas²¹ Breslau (Vroclave). Konkrečiai šiame metode ir priėjoje meninio tyrimo bruožų rasime mažai, tik tiek, kiek kūrinys siejamas su tikrove ir jos nagrinėjimu per vaizdą ir mentalinį-semantinį turinį, tačiau nagrinėjimui jis yra svarbi mąstymo paradigmos taikymo architektūriniame objekte aspektu, kas leidžia nurodyti į neabejotiną architektūros, kaip meno, sampratos kaitą XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje. Jame egzistuoja ir svarbus tyrimo aspektas, siekiant suvokti konkretaus objekto konstrukcinę struktūrą ir išreikšti jos svarbą. Čia aptarti pavyzdžiai Lietuvoje ir užsienyje ne tik liudija minimų tendencijų egzistavimą, bet ir tai, kad inovatyvūs metodai, priegos ir technologijos yra naudojamos ir plėtojamos Lietuvos kultūriniame architektūros lauke.

Su vadinamuoju žemėlapiavimo (angl. *mapping*) metodu yra susijusi ir kita koncepcinė-deterministinė priega eksperimentinėje architektūroje, pagal kurią architektūros formos raiškos motyvacijos ieškoma pasitelkiant kontekstinius duomenis ir informaciją, kuri iš pirmo žvilgsnio sąryšio su architektūra neturi. Tai vienokios ar kitokios architektūrinės problemos lauke arba kontekste esančių duomenų iškodavimas ir panaudojimas architektūros kūrinui formuoti. Čia laikomasi koncepcinės nuostatos, kad architektūrinei meninei kūrybai yra privaloma motyvacinė loginė struktūra, kuri gali eliminuoti paties kūrėjo asmenines pastangas sukurti daiktą (kaip vidinės suasmenintos veiklos rezultata) ir nurodyti sprendimą ar atsakymą, kuris pakeitus metodines nuostatas ir priegas bus įvietintas ne per formalius bruožus, bet per jo meninį turinį. Viena vertus, tokia priega išlaisvina kūrėją, perkėlus kontekstualumo sampratą į kitą filosofinį kritinį lygmenį, ir suteikia papildomą dėmenį meninės kūrybos raiškai. Antra vertus, ji suvaržo, nes kūrinui sukurti ir rezultatui pasiekti (tai architektūroje dažniausiai yra privaloma) yra būtina surasti minėto loginio kodo ar motyvacijos struktūrą, kuriai taip pat yra būtinas tyrimas. Tai dažniausiai, o šiuo

21 Plačiau apie projektą žr. www.antivj.com.

atveju tikrai, yra tarpdalykinis ir meninio tyrimo bruožų turintis procesas. Vienas tokių kūrinių yra Dariaus Čiutos Prekybos centro Vilijampolėje, Kaune, projektas [6 il.], kuriame panaudotos upės geografiškai apibrėžtos kranto linijos kontūro dalių projekcijos pastato formai sukurti. Iš esmės architektūra šiuo atveju taip pat įgauna procesiškumo bruožų, kur architektas pasiūlo esminį principą architektūrinės formos atsiradimui, tuo pačiu visiškai naujomis priemonėmis įvietindamas objektą – susiedamas jį su vietos topomorfologija. Šiame pavyzdyje taip pat aktyviai naudojama medijinė struktūra ir tarpdalykinė priega, išplečianti architektūros kūrybos metodines ribas iki meninio eksperimento.

3. PRIEMONIŲ REVIZIJA ARCHITEKTŪROJE. SOCIALINĖ AKCIJA KAIP RADIKALUS EKSPERIMENTAS

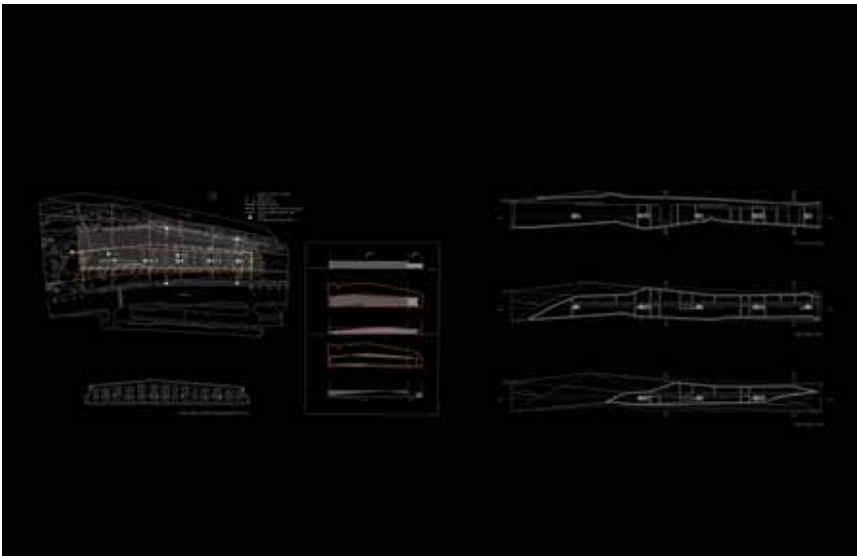
Radikaliąją architektūrą XX a. galime vadinti judėjimus ir tendencijas, kai reaguodami į bendrą sociokultūrinę situaciją ir socialines įtampas, siekiant architektūros kokybės ir ideologijos kaitos, reiškė kritiką konvencionaliai architektūros praktikai (ir mąstysenai) skirtingomis (meninėmis ir ne tik) priemonėmis ir neretai perkonstravo architektūrinę ideologiją bei jos mąstymo paradigmas – kas yra ir kas nėra architektūra bei kaip ją kurti²². Prie tokių judėjimų ir grupuočių priskiriami „Archigram“, „Superstudio“ ir „Archizoom“ ar net „Haus-Rucker-Co“, tačiau būta ir mažiau žinomų kūrėjų, kurie plėtė architektūros sampratos ir kūrybos ribas jungdami radikaliuosius architektūros įvaizdžius su technologijomis²³. Jei XX a. architektūros istorijoje radikalumą formos, metodo ar technologijos aspektais dar galime analizuoti tiek kokybiniu, tiek ir socialinės svar-

22 Plačiau apie radikaliąją architektūrą žr. Kazio Varnelio straipsnius: http://varnelis.net/network_culture/new_radical_architecture; http://varnelis.net/topics_152.

23 Šiame kontekste kaip architektūros formos ir technologijos inovatoriai paminėtini Jeanas Louis Chanéacas (1931–1993), Peteris Vetschas (g. 1943), Ant Farm (1968–1978); http://www.new-territories.com/ZOO/?page_id=431.

6. Darius Čiuta, Prekybos centro
Vilijampolėje, Kaune, projek-
tas, 2014

Darius Čiuta, Project of a
shopping mall in Vilijampolė,
Kaunas, 2014

bos pjūviais ar net idealistinės-realistinės architektūros raidos kontekstuose²⁴, tai žvelgiant iš XXI a. pozicijų matyti, jog radikali architektūros terminas jau nebetenka aktualumo. Naujaisi architektūros reiškiniai, tokie kaip protoląstelinė, morfogenetinė technologijos, parametricizmas²⁵, savo įtaka panašaus esminio poveikio architektūros istorijai dar nepadarė. Jomis akcentuojamos šiuolaikinė tvarumo, ekologijos ir energetinio efektyvumo idėjos bei jų ryšys su technologijomis ir įgyvendinimo galimybėmis. Manytina, kad tai lemia bendroji (globali) produktyvumo paradigma visoje kultūroje, labai greita technologijų raida bei stiprėjančios šiuolaikinės architektūros sąsajos su ja. Tačiau šiame kontekste aišku, jog tai, kas anksčiau buvo svarstoma kaip radikalus pasireiškimas architektūroje dėl jo kritikos, apimančios ir pirmiausiai nukreiptos į sociokultūrinius reiškinius, ir tada į architektūrą, kuri juos įkūnijo per formą, metodą ir technologiją, tai dabar šiai kritikai nunykus ir gerokai susiaurėjus, radikalumas architektūroje tapo siejamas tik su technologinėmis įgyvendinimo galimybėmis,

24 Plačiau apie brendifikaciją architektūroje: Tomas Grunskis, „Kai kurie eksperimentinės architektūros tipologinės raidos ypatumai“, in: *Urbanistika ir architektūra / Town planning and architecture*, Vilnius: Technika, 2011, t. 35, Nr. 2, p. 159–168; <http://www.tpa.vgtu.lt/upload/urban_zur/tpa_vol35_no2_159-168_grunskis.pdf>; Idem, „Kūrybinio eksperimento sampratos architektūroje“, in: *Urbanistika ir architektūra / Town planning and architecture*, Vilnius: Technika, 2011, t. 35, Nr. 1, p. 21–27; <http://www.tpa.vgtu.lt/upload/urban_zur/tpa_vol35_no1_21-27_grunskis.pdf>.

25 Kaip vieną realiausių technologinių architektūros kūrybos metodų, nulemsiančių architektūros kaitą, Patrickas Schumacheris įvardija parametricizmą. Ši technologija yra pagrįsta kompiuterine technika ir programavimu, kurie esmingai įtakoja architektūros ir net miesto dalių morfologiją bei raidos scenarijus. Šios prieigos esmė pagrįsta kompiuterinės technikos galimybių pritaikymu priimant architektūrinės ir urbanistinės kūrybos sprendimus skirtinguose lygmenyse. Ši technologija ir prieiga yra naudojama ir Lietuvoje, tiesa, dažniau edukacinėje eksperimentinėje, nei realioje praktinėje veikloje.

net nekeliant klausimo: „ar yra/bus įmanoma tai įgyvendinti“, bet klausiant: „kada bus įmanoma tai įgyvendinti“, nes daugelis ankstesnių radikalių architektūrinių idėjų šiandien jau nebėra nei technologinis, nei idėjinis iššūkis. Hipotetiškai galime padaryti prielaidą, kad architektūrinėmis problemomis dalis radikaliųjų idėjų virto mūsų dienomis, tokiomis jos nebuvo anksčiau. Tai buvo kritikos forma, kuriai išreikšti buvo pasitelkta architektūros raiškos kalba. Juk Archigram grupės kūrinys *Vaikščiojantis miestas (A Walking City)* perteikia kitas, kur kas svarbesnes idėjas, nors technologiškai šią idėją ir šiandien įgyvendinti būtų sunku. Radikalumai architektūroje perteikė mąstymo paradigmą ir atskleidė sociokultūrinės aplinkos ypatybes.

Lietuvos kontekste prie radikalių tarpdalykinių reiškinų, susijusių su architektūra, socialine kritika ir mąstymo paradigmų bei priemonių kaita, reikia paminėti socialinio dalyvavimo praktikas, arba vadinamąjį architektūrinį aktyvizmą²⁶, Protesto laboratoriją ir judėjimą „Už Lietuvą be kabučių“. Nors šis atvejis jau ne kartą yra aprašytas ir analizuotas²⁷, tačiau prie architektūrinių radikalumų jį galime priskirti dėl kelių priežasčių. Pirmia – šio judėjimo objektas yra architektūra – „Lietuvos“ kino teatras Vilniuje, antra – socialiai aktyvios ir intensyvios architektūros bei kultūrinės erdvės išsaugojimo pastangos lėmė socialinio dalyvavimo tradicijos atsiradimą Lietuvoje, kuris išsiplėtė už vienos teritorinės bendrijos ribų ir tapo realiu reiškiniu su socialinėmis akcijomis, provokacijomis, edukacija, plačiomis diskusijomis ir net instaliacijomis. Šiuo projektu, akcijomis bei diskusijomis apie jo poreikį buvo iškeltas labai svarbus klausimas apie tuolaikes (ir bendrąsias) socialines vertybes. Atsietai nuo minėto konteksto šis architektūrinis objektas pats savaime yra urbanistinė morfologinė kvartalo problema, kurią paprastai sprendžia profesionalai, ir menko reikšmingumo kultūros paveldo vertybė, kurios vertę

26 Plačiau žr. <http://www.0-x.eu/archaktyvizmas/archaktyvizmas/>.

27 Lina Michelkevičė, „Pro-testo laboratorija: bendradarbiavimo strategija kaip viešosios erdvės steigtis“, in: *Logos*, 2013, Nr. 74, p. 199–212.

nustatė paveldo specialistai. Tačiau tapęs simbolišku jis įkūnijo skirtingų socialinių vertybių konfliktą bei svarbą tam tikru metu ir perkėlė diskusijos objektą nuo architektūrinės problemos į vertybinį filosofinį lygmenį. Ir tada bet kokie tolesni veiksmai, susiję su juo, aiškiai rodydys būtent socialinių vertybių hierarchijos kaitą ir aktualumą. Aišku, kad kintant sociopolitinei situacijai minėta vertybių hierarchija transformuojasi pagreitintai, be to, kas buvo kovos su kapitalistine merkantilika simboliu, labai lengvai gali tapti sovietinės okupacijos ženklu ir netrukdomai išnykti. Kol kas tai vienas radikaliausių tarpdalykinio socialinio bendradarbiavimo ir dalyvavimo pavyzdžių Lietuvoje, kuriame yra ne tik aktyvizmo bruožų, bet ir meninio tyrimo, kurį įvykdė jo bendraautorai Gediminas ir Nomedas Urbonai, elementų. Savo forma bei turiniu panašus buvo ir judėjimas už „Romvos“ kino teatrą Kaune, kuris 2013–2014 m. taikiomis socialinėmis akcijomis „Žmonių kavingais veidais“ siekė pastato paskirties išsaugojimo. Šie reiškiniai taip pat priskirtini socialiniam protestui kaip architektūrinei kūrybinei alternatyvai, kai siekiama atkreipti visuomenės dėmesį ir išreikšti kolektyvinę valią vienu ar kitu klausimu. Juose architektūrinis objektas – dažniausiai pastatas – veikia kaip kolektyvinės pilietinės valios raiškos priemonė ir simbolis, perteikiantis ne tik tiesiogines, bet ir gilumines socialines įtampas ir padėtį²⁸.

28 Šiame kontekste prie panašių ankstesnių architektūros radikalumų Lietuvoje būtina paminėti kelias svarbias akcijas. Viena jų Hanoverio pasaulinės EXPO parodos paviljono situacija 1999–2000 m., apnuoginusi architektūros bendruomenės, kūrybinės sąjungos ir biurokratėjančio valstybinio aparato skirtingų požiūrių konfliktiškumą. Vadinamasis „nulinės kainos akibrokštas“ iš esmės buvo pilietiška akcija, išreiškusi poziciją prieš architektūros kokybės vertinimą pagal mažiausios kainos kriterijų, kuris ilgą laiką galiojo viešųjų pirkimų sistemoje. Konkurso sąlygose buvo pateikta formulė, pagal kurią projektavimo kaina turėjo nulemti projekto sėkmę. Keli architektūrinio konkurso dalyviai pasiūlymuose nurodė, kad projektuos už 0 litų, tuo būdu parodydami vertinimo absurdiškumą. Po šių peripetijų keli

APIBENDRINIMAS

Šiuolaikinėje architektūroje, kaip tarpdalykiniame ir skirtingus menus bei mokslus jungiančiame kultūros reiškinyje, meninio tyrimo bruožai ir pagrindinės prielaidos dar nėra įvardytos ar legitimuotos. Daugumoje atvejų, kuriuose architektūrinė praktika ir teorija peržengia produktyvistines realizacijos ribas ir yra grindžiamos tarpdalykiniais tyrimais bei eksperimentavimo praktikomis, meninio tyrimo bruožai, sujungus profesines žinias, mokslinio tyrimo praktikas bei teorijas ir meninę eksperimentinę kūrybinę veiklą, yra akivaizdūs. Jų aptikti galime ne tik XX a. medijos eksperimentiniuose kūriniuose ir utopiniuose architektūriniuose projektuose, ankstyvaisiais modernių mąstymo paradigmu raiškos architektūroje laikotarpiais, bet ir naujausiose socialiai orientuotose architektūrinio aktyvizmo praktikose Lietuvoje bei konceptualiosios architektūros eksperimentuose. Galima daryti prielaidą, kad šie bruožai yra fundamentalūs ir bendri architektūrinėje meninėje kūryboje, kurie architektūros istorijoje dažnai lėmė labai aukštą (išskirtinę) jos kokybę bei stiprų sociokultūrinį poveikį visuomenei ir architektūros raidai. Nors architektūros ir kultūros santykio apibrėžimai Lietuvoje tebėra nevienareikšmiai ir architektūros kultūra bei kūryba labai dažnai vadinama visa įmanoma architektūra (nuo komercinės iki pramoninės), meninio tyrimo ir tarpdalykinės praktikos bei teorijos bruožai dažniausiai siejami su ta jos dalimi, kuri architektūros mąstymo ir praktikos metodus, formas ir technologijas perkelia į eksperimentinį-konceptualų lygmenį ir teigia architektūrą esant visaverčiu kultūros reiškiniu, ne tik kasdiene projektavimo veikla.

Gauta 2015 03 12

konkursantai susibūrė į komandą ir realizavo EXPO paviljoną. Formos ir jos turinio prasme įdomūs šio kūrinio pirmtakai, kuriuos sujungus buvo sukurtas galutinis kūrinys.

De Kestelier Xavier, Peters Brady (ed.), *Computation Works: The Building of Algorithmic Thought*, Architectural Design, March 2013.

Grunskis Tomas, „Archaktyvizmas“. Architektūros kultūros ir kritikos platformos žinas „Nulinis laipsnis“ (_0*), 2014, Nr. 1.

Grunskis Tomas, „Kai kurie eksperimentinės architektūros tipologinės raidos ypatumai“, in: *Urbanistika ir architektūra / Town planning and architecture*, Vilnius: Technika, 2011, t. 35, Nr. 2, p. 159–168; <http://www.tpa.vgtu.lt/upload/urban_zur/tpa_vol35_no2_159-168_grunskis.pdf>.

Grunskis Tomas, „Kūrybinio eksperimento sampratos architektūroje“, in: *Urbanistika ir architektūra / Town planning and architecture*, Vilnius: Technika, 2011, t. 35, Nr. 1, p. 21–27.

„I Am Trying to Imagine a Radical Free Market Urbanism“, Conversation between Peter Eisenman and Patrik Schumacher, New York, 2013, in: *Log*, 28, Stocktaking, Summer 2013, Anyone Corporation.

Meyer Adrian, *Architecture a Synoptic Vision*, Birkhäuser, 2008.

Menges Achim (ed.), *Material Computation: Higher Integration in Morphogenetic Design*, Architectural Design, March 2012.

Michelkevičė Lina, „Pro-testo laboratorija: bendradarbiavimo strategija kaip viešosios erdvės steigtis“, in: *Logos*, 2013, Nr. 74, p. 199–212.

Schumacher Patrik, *The Autopoiesis of Architecture*, London: John Wiley & Sons Ltd., 2010.

Schumacher Patrik, *The Autopoiesis of Architecture*, Vol. 2: *A New Agenda for Architecture*, London: John Wiley & Sons Ltd., 2012.

Spiller Neill, Armstrong Rachel, *Protocell Architecture*, Architectural Design, March 2011.

Treib Marc, *Space Calculated in Seconds: The Philips Pavilion, Le Corbusier, Edgard Varèse*, Princeton: Princeton Architectural Press, 1996.

Xenakis Iannis, *Music and Architecture*, Hillsdale New York: Pendragon Press, 2008.

<http://www.archdaily.com/157658/ad-classics-expo-58-philips-pavilion-le-corbusier-and-iannis-xenakis/>.

<http://socks-studio.com/2014/01/08/yannis-xenakis-polytopes-cosmogonies-in-sound-and-architecture/>.

http://www.plotmag.com/blog/2009/07/poeme-electronique/langswitch_lang/en/.

<http://users.skynet.be/P-ART/PARADISE/JOURNAL/JOURNAL1/journ1.htm>.

http://en.wikipedia.org/wiki/Philips_Pavilion.

<http://www.tpa.vgtu.lt/upload/urban_zur/tpa_vol35_no1_21-27_grunskis.pdf>.

<http://www.domusweb.it/en/from-the-archive/2012/08/25/em-la-strada-novissima-em--the-1980-venice-biennale.html>.

http://www.new-territories.com/ZOO/?page_id=431.

[http://en.wikipedia.org/wiki/International_Style_\(architecture\)](http://en.wikipedia.org/wiki/International_Style_(architecture)).

http://lt.wikipedia.org/wiki/Architektūros_muziejus.

http://en.wikipedia.org/wiki/Po%C3%A8me_%C3%A9lectronique.

http://en.wikipedia.org/wiki/Concret_PH.

<http://www.coroflot.com/dstukas/sphere-afsluitdijk>.

www.vodkajugend.com.

www.antivj.com.

<http://www.0-x.eu/archaktyvizmas/archaktyvizmas/>.

http://www.new-territories.com/ZOO/?page_id=431.

<http://www.networkarchitecturelab.org>.

<http://pruned.blogspot.com/2005/10/enigmatic-jean-jacques-lequeu.html>.

<http://www.archdaily.com/409918/ad-classics-modern-architecture-international-exhibition-philip-johnson-and-henry-russell-hitchcock/>.

<https://www.fulltable.com/VTS/i/imsc/ar/mach/35.jpg>

http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Ribart.

<https://quadralectics.wordpress.com/5-essentials/>.

Visminaitė Aušra, Reklaitė Julija, „Architektūra parodoje“, [interaktyvus], <http://www.archfondas.lt/leidiniu/alf-01/astavisminaitė-julija-reklaite-architektura-parodoje>.

EXPRESSIONS OF ARTISTIC RESEARCH
IN ARCHITECTURE: INTERDISCIPLINARY
EXPERIMENTS AS A FORM OF REVISION
OF IDEAS, METHODS AND MEANS

Tomas Grunskis

SUMMARY

KEYWORDS: experiment, architecture, interdisciplinary, artistic research, revision.

The author of the article discusses the manifestations and features of artistic and interdisciplinary research on architecture, which can be related to the experimental paradigm, both in broad terms and in the Lithuanian context. It is done by using the analytical – problematic revisionary approach, which is expressed in several aspects – through the comparative structures of concept and idea, method and interdisciplinary practice, means and sociality. While discussing the revisions of the generic concept in architecture, attention is focused on the shift in the communication of ideas and their contents, which includes reflective-critical and expositional (exhibition) aspects. Alongside, certain manifestations of artistic research are noticed in Neo-Classicist examples having some features of utopian modern thinking. The analysis of the features of artistic research and their rudiments includes the early cases of 18th century utopian architecture and the later cases of 20th century architectural exhibitions. While discussing a revision of the method in architecture as a separate case having some features of artistic research, the author distinguishes the tendency of experimental medium architecture that arose in the 1950s, which illustrates the innovative aspect of interdisciplinary practice in modern architecture. Some features of this tendency can be observed in Lithuanian exhibitions of conceptual architecture. When exploring the aspect of the revision of means in architecture, the author discusses the tendencies of conceptual and radical-activist or social

architecture in Lithuania, which contains some features of interdisciplinary research and experimental artistic practice. These practices revise the traditional concepts of the sociality of architecture and the means of their expression. The author of the article makes a conclusion that all the above discussed revisionary structures and related examples testify to an ongoing change or a change that has already occurred in the fundamental concept and approaches to contemporary architecture. Analogous examples of works of architecture in Lithuania (which are similar to global) are discussed in the article and with the help of a problematic analytical cross-section are placed in a wider context revealing their cultural value.